

درآمدی بر امنیت انتظامی

مؤلف

دکتر رضا کله

سازمان تحقیقات و مطالعات

پژوهشکده امنیتی انتظامی

۱۳۸۸

درآمدی بر امنیت انتظامی / تألیف دکتر رضا کلهر
تهران؛ سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا، پژوهشکده امنیتی انتظامی،

۱۳۸۸

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۵۳۸-۳-۴

شماره کتاب شناسی ملی: ۱۶۶۸۰۱۱

ردیفی کنگره: ۱۳۸۷/۵۴۱۹/۶۴HV

رده بندی دیوید: ۳۵۵/۰۲

سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا

عنوان: درآمدی بر امنیت انتظامی

مؤلف: دکتر رضا کلهر

صفحه آرای و طراحی جلد: سید محمد شام حسینی

ناشر: سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا، پژوهشکده امنیتی انتظامی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

مجوز انتشار سازمان: ۱۰/۵۴۷۲۷

سال نشر: ۱۳۸۸

نشانی: میدان ونک- میدان عطار- خیابان شهید سرتیپ نجفی- سازمان تحقیقات

و مطالعات ناجا- پژوهشکده امنیتی انتظامی - تلفن: ۸۱۸۲۳۷۴۱

حق چاپ محفوظ است

۹	سخن ناشر
۱۱	پیشگفتار
۱۵	بخش اول: امنیت؛ امنیت ملی و امنیت داخلی
۱۷	فصل اول: سطوح امنیت
۱۷	۱. سطح جهانی
۲۰	۲. سطح ملی
۲۷	۳. سطح منطقه‌ای
۳۱	فصل دوم: ابعاد امنیت
۳۱	۱. بعد نظامی
۳۵	۲. بعد سیاسی
۳۷	۳. بعد اقتصادی
۴۰	۴. بعد اجتماعی
۴۳	۵. بعد زیست محیطی
۴۷	فصل سوم: امنیت ملی
۴۷	امنیت ملی
۵۰	تهدیدات
۵۵	امنیت انسانی
۶۲	امنیت اجتماعی
۶۷	گفتمان‌های امنیت
۷۱	فصل چهارم: امنیت داخلی و امنیت عمومی
۷۷	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
۸۱	بخش دوم: امنیت انتظامی
۸۵	فصل اول: نظم، امنیت و انتظام
۸۶	معنای لغوی نظم
۸۷	معنای جامعه‌شناختی نظم
۹۰	نظم و نظامی‌گری

۹۶	مفهوم انتظام و امنیت انتظامی
۱۰۱	فصل دوم: مقوله‌های امنیتی در امنیت انتظامی
۱۰۱	امنیت فردی
۱۰۲	امنیت جانی
۱۰۵	امنیت مالی و اقتصادی
۱۰۸	امنیت روانی
۱۱۰	امنیت جماعتی و گروهی
۱۱۲	امنیت اقلیت‌ها و قومیت‌ها
۱۱۳	امنیت حرکات جمعی
۱۱۵	نتیجه‌گیری
۱۱۹	بخش سوم: تولید، حفظ و توسعه امنیت انتظامی
۱۲۱	فصل اول: مولفه‌ها و شاخص‌های تولید امنیت انتظامی
۱۲۲	امنیت سازی یا تربیت امنیت
۱۲۳	امنیت انتظامی محیطی
۱۲۹	امنیت انتظامی اجتماعی
۱۳۲	امنیت جانی در سطح اول
۱۳۸	تولید امنیت انتظامی در چارچوب امنیت اجتماعی
۱۴۱	تولید امنیت انتظامی در چارچوب امنیت اقتصادی و قومیت‌ها
۱۴۴	تولید امنیت انتظامی در چارچوب امنیت حرکات جمعی
۱۴۷	فصل دوم: مولفه‌ها و شاخص‌های حفظ و توسعه امنیت انتظامی
۱۴۸	مولفه‌های حفظ و توسعه امنیت اجتماعی
۱۵۲	مولفه‌های حفظ و توسعه امنیت مالی و اقتصادی
۱۵۲	مولفه‌های حفظ و توسعه امنیت جماعتی و گروهی
۱۵۸	مولفه‌های حفظ و توسعه امنیت اقلیت‌ها و قومیت‌ها
۱۶۲	مولفه‌های حفظ و توسعه امنیت انتظامی در حرکات جمعی
۱۶۵	مولفه‌های حفظ و توسعه امنیت انتظامی در حرکات جمعی قهرآمیز
۱۶۹	افزایش حجم جرم
۱۷۰	نرخ جرم

۱۷۴	شاخص تولید امنیت
۱۷۵	شاخص‌ها و مؤلفه‌های حفظ امنیت در جوامع امن
۱۷۷	بخش چهارم: نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
۱۸۱	فصل اول: مبانی نظری
۱۸۹	مبانی نظری امنیت اجتماعی
۱۹۵	پایان

سخن ناشر

عصری که در آن قرار گرفته‌ایم شگفت‌ترین دوران برای زندگی در تمامی زمینه‌هاست، در عرصه پژوهش در هیچ دورانی این همه امکانات و فرصتهای گوناگون برای تحقیق و پژوهش به منظور دستیابی به حقایق علمی و نیافته وجود نداشته است.

پروژه امنیتی انتظامی سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا در پرتو امکانات و فرصتهای دست آمده تولید مفاهیم، نظریه‌ها و آینده پژوهی را در منظومه تحقیقات ناجا در محیطه نظم و امنیت در اولویت کار خود قرار داده و در قلمرو این فرآیند با پیشنهاد کارگروه‌های علمی تخصصی و تصویب فرماندهی محترم ناجا، با محورهای شش‌گانه شامل ۱- استراتژی، انتظامی ۲- مشارکت در امنیت و برون سپاری ۳- مفهوم و شاخص شناسی نظم و امنیت ۴- جایگاه امنیت انتظامی در چشم انداز ج.ا.ا ۵- مدیریت بحران‌های امنیتی، انضباط اجتماعی، سعی می‌نماید این هدف را از طریق انجام فعالیتهای پژوهشی (تألیف، ترجمه، میزگردهای علمی و ...) و بهره‌گیری از قلم صاحبان خرد و اندیشه و خردگان حوزه نظم و امنیت دنبال کند.

مطالب این کتاب برگرفته از تحقیق علمی «شاخصهای امنیت انتظامی» می باشد که توسط دکتر رضا کلهر و نظارت علمی دکتر اصغر افتخاری به ثمر رسیده است که بعد از اتمام تحقیق و برگزاری جلسه کاربست با پیش‌های اعضاء حاضر در جلسه مقرر گردید در قالب کتابی تحت عنوان «درآمدی بر امنیت انتظامی» ارائه شود.

پروژه‌شکده امنیتی انتظامی ضمن تشکر از مولف محترم دکتر رضا کلهر و همچنین ناظر محترم دکتر اصغر افتخاری امیدوار است که با انتشار این کتاب در انواع خود از اولین‌ها می‌باشد گامی دیگر در راستای تولید مبانی نظم و امنیت علمی و تخصصی امنیت انتظامی برداشته و در غنای منابع علمی، آموزشی کشور موثر واقع گردد. این پژوهشکده از پیشنهادهای و انتقادهای علمی اساتید، صاحب‌نظران و سایر علاقمندان حوزه نظم و امنیت استقبال می‌نماید.

سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا

پژوهشکده امنیتی انتظامی

پیشگفتار

بررسی مبانی نظری امنیت انتظامی

پرداختن به مبانی نظری هر علمی یا هر شاخه‌ای از علوم با هدف یافتن بنیان‌های عقلی، استدلالی و شناخت هندسه معرفتی آن علم انجام می‌گیرد. اساساً هنگامی که از مبانی سخن می‌گوئیم، بر پایه‌هایی تمرکز می‌کنیم که یک دانش رشته بشری مباحث خود را بر آن پایه‌ها استوار می‌کند. امنیت ملی نیز از جمله مباحثی است که در شاخه‌ای اصلی و فرعی خود، نیازمند بررسی مبانی نظری است. یکی از مباحثی که در امنیت ملی به طور بسیار چشم‌گیری خود را به رخ می‌کشد، مباحث مربوط به امنیت داخلی است. در امنیت داخلی سطوح مختلفی از امنیت مطرح است که یکی از این سطوح، بحث امنیت عمومی است که اصولاً به سطحی از امنیت گفته می‌شود که می‌تواند بخش وسیعی از مردم یا تمامی آنها را پوشش دهد. در این سطح از امنیت، با سطحی فروتر روبه‌رو هستیم که بخشی از منافع و ارزش‌های مردم مربوط می‌گردد و این بخش از منافع نیز به نوعی محدود می‌ماند سطحی از اقشار مردمی را فراگیرد. این سطح از امنیت را «امنیت انتظامی» نامیده‌ایم و مقصود از امنیت انتظامی، آن نوع از امنیت است که مستقیماً نیروی انتظامی را دربرگیرد، حفظ و توسعه آن است. با تأمل در مطالب مذکور می‌توان گفت که این تعریف و تقسیم‌بندی، بیش از هر چیز دیگری نیازمند بررسی در مبانی نظری است. چگونه می‌توان این مبانی را تبیین کرد؟ آیا این مبانی وجود دارند؟ و اگر وجود دارند، کدامند؟ در این نوشتار سعی یافتن پاسخ این پرسش‌ها هستیم.

اگر بتوانیم در فصول نخست این اثر، ترسیمی از تقسیمات مفهومی در امنیت داخلی ارائه کنیم، در فصول بعدی در پی یافتن تمایزات جدی میان امنیت عمومی و امنیت انتظامی خواهیم بود. برخی اندیشمندان برآنند که یافتن الگوی جامع به‌طور حور می‌تواند بسیاری از مأموریت‌های نیروی انتظامی را در سطح امنیت اجتماعی تعریف کند. با وجود آن که نمی‌توان این نکته را کاملاً نادرست دانست، ولی این نوشتار در پی آن است که آیا می‌توان تمام مأموریت‌های نیروی انتظامی را در سطح امنیت اجتماعی تعریف کرد؟

هر چند طرفداران نظریه جامعه‌محور نیز تاکنون الگوی خود را در این زمینه ارائه نکرده و شاخص‌های مورد نظر را به بحث نگذاشته‌اند، ولی می‌توان گفت که این اثر برای بررسی مبانی نظری شاخص‌های امنیت انتظامی، بر اساس مفروضاتی گام برمی‌دارد که می‌کوشد تا با توصیف، تحلیل و استنتاج جهات منطقی از بسیاری از یافته‌های خود، مبانی نظری ویژه این نوع از امنیت را استخراج و مستند کند.

به نظر می‌رسد، این سطح از امنیت که ما آن را امنیت انتظامی نام نهاده‌ایم، بر محور تهدیدات حوزه انتظامی متمرکز می‌گردد. به عبارت دیگر، از امنیت تعریف ویژه آن یعنی تعریف به سبب را ارائه کنیم. در واقع، امنیت حالتی است که یک واحد سیاسی یا یک واحد اجتماعی یا یک فرد، منافع حیاتی خود را در خطر نمی‌بیند. این حالت را امنیت می‌نامیم و اگر منافع در این حوزه بیشتر به منافع مربوط به آحاد اجتماع بازگردد، می‌تواند در سطح حوزه امنیت انتظامی تعریف و تبیین گردد.

حفظ جان، ناموس و آبرو افراد و وجود احساس امنیت نسبت به این منافع می‌تواند امنیتی را ایجاد کند که این نوع از امنیت را در حوزه امنیت داخلی تعریف می‌نماییم. هر چند این منافع سطوح مختلف را در بر می‌گیرد، ولی می‌توان برخی از مهم‌ترین این منافع را از طرق مختلف تبیین کرد. برای نمونه می‌توان به مرگ و میرهای ناشی از تصادفات جاده‌ای اشاره کرد. این امر که امروزه یکی از وحشتناک‌ترین آمارهای مرگ و میر در ایران را تشکیل می‌دهد، امری که شه‌شدگان یک جنگ تمام عیار قابل مقایسه است. اگر مرگ و میرهای حاصل از یک تهدید خارجی می‌تواند امنیت ملی یک کشور را به خطر اندازد، چگونه چنین امری را در مرگ و میر تعداد بسیاری از مردم در حوادث رانندگی نمی‌توان مشاهده کرد؟

این اثر با مقایسه برخی موارد، مشابه آنچه گفته شد، در حوزه سیاست کاربردی نشان می‌دهد که ممکن است بسیاری از منافع حیاتی آحاد مردم در سطح انتظامی، با خطر روبه‌رو گردد و ایجاد این نوع امنیت و حفظ و توسعه آن از وظایف نیروی انتظامی است. با روشن شدن موضوع اصلی این اثر، شیوه انجام تحقیق نیز اهمیت خاص خود را نشان می‌دهد. برای بیان این نکته که سطحی از امنیت با عنوان امنیت انتظامی وجود دارد و برای آن که ماهیت این نوع امنیت را از ابهام خارج کنیم، نیازمند دستیابی به

مؤلفه‌هایی هستیم که بتوان این سطح از امنیت را از دیگر سطوح متمایز و آن را مشخص کنیم. با اندکی تامل روشن می‌گردد که نگارنده این سطور در پی آن است که با یافتن مؤلفه‌های امنیت انتظامی در یک بررسی نظری، آنها را در برابر دیدگان اندیشمندان قرار دهد و با این اقدام نشان دهد که حوزه فعالیت‌های انتظامی نیروی انتظامی، در محدوده‌ای ویژه تعریف می‌گردد.

یکی دیگر از شاخصه‌های جدی این اثر آن است که پژوهشگر حرکتی ابداعی بر مبنای پایه‌های علمی خویش را آغاز کرده است. نکته کلیدی آن است که نویسنده معتقد است که اصل آن می‌توان وظیفه و مأموریت اصلی یک نیرو مانند نیروی انتظامی را تنها در حفظ امنیت خلاصه کرد. به عبارت دیگر، این مأموریت ثانوی نیروی انتظامی است. این تفکر که دیگر مردمان‌ها و نهادها باید امنیت را بوجود آورند و سپس نیروی انتظامی در حفظ آن بپردازد با تعاریفات نوینی که در عرصه استراتژی‌های پلیسی در جهان رخ داده، امری کهنه و قدیمی نیست.

باید پذیرفت که اگر امنیت دارای انواع گوناگونی است و اگر امنیت حالتی ناشی از برآیند تعادل و توازن مؤلفه‌هایی ویژه است، سطحی از این امنیت که ناشی از مؤلفه‌های ویژه است، اصولاً باید توسط نیروی انتظامی تولید گردد. بدین ترتیب، پس از بررسی مؤلفه‌های امنیت انتظامی، [نگارنده] می‌پندارد بر مقام تبیین این نکته برآید که چرا نیروی انتظامی باید بتواند این نوع امنیت را در سطح مناسب انتظامی تولید کند؟ این تولید به چه معناست و چه ویژگی‌هایی را خواهد داشت؟

سرانجام با ارائه بحث‌های نظری و پایه‌ای و با تبیین مؤلفه‌های امنیت انتظامی و چگونگی تمیز و تشخیص سطوح مختلف امنیت از یکدیگر و تعریف امنیت انتظامی به عنوان مقوله‌ای جدی در امنیت داخلی و شیوه‌های تولید، حفظ و توسعه این امنیت متناسب با مؤلفه‌های تعریف شده، حوزه‌های مأموریتی نیروی انتظامی را روشن تر کرده و سپس با تبیین این حوزه‌ها و روشن کردن زوایای فعالیت‌ها و مأموریت‌ها، بتوانیم گامی در جهت تسهیل انجام امور در این نیروی خدمتگزار برداریم. تا چه قبول افتد و چه در نظر آید.